

видав, 2012. – 349 с.

8. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / В. В. Каплінський. – Вінниця : Нілан, 2015. – 223 с.

9. Лунячек В. Е. Педагогічний менеджмент : навч. посіб. / В. Е. Лунячек. – Х. : Вид-во ХАРІ НАДУ "Магістр", 2014. – 511 с.

10. Малихін А. О. Педагогіка в поняттях, схемах, таблицях, коментарях : навч. посіб. / А. О. Малихін. – Бердянськ : БДПУ, 2015. – 178 с.

11. Нісімчук А. С. Інноваційні технології педагогічної освіти : монографія / А. Нісімчук, П. Бойчук, О. Панасюк. – Луцьк : Твердина, 2012. – 478 с.

12. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат.

– М. : ИЦ "Академия", 2008. – 368с.

13. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

14. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / [под ред. Н. В. Бордовской]. – М., 2010. – 432 с.

15. Соціолого-педагогічний словник / [авт.-уклад. : В. В. Радул та ін. ; за заг. ред. В. В. Радул]. – 2-е вид. – Х. : Ма-чулін, 2015. – 443 с.

16. Стрілець С. І. Інноваційні педагогічні технології у вищій школі : навч.-метод. посіб. / С. І. Стрілець ; Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів : Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – 198 с.

17. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 2-

ге вид., допов. – К. : Академвидав, 2014. – 454 с.

18. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – К. : Академвидав, 2012. – 222 с.

19. Шапошникова І. В. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у вищій школі (види навчальних занять) / І. В. Шапошникова ; Херсон. держ. ун-т, ф-т психології, історії та соціології. – Херсон : Гельветика, 2015. – 63 с.

20. Шарата Н. Г. Теорія і методика управління інноваційно-педагогічною діяльністю у вищих навчальних закладах : монографія / Н. Г. Шарата ; Миколаїв. нац. аграр. ун-т. – Миколаїв : Миколаїв. нац. аграр. ун-т, 2015. – 353 с.

Стаття надійшла 27.09.2016 р.

УДК 378.126.056.4

Марія ОЛІЯР

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розкрито структуру та специфіку професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Встановлено зв'язок культури мовлення педагога з комунікативною культурою. Схарактеризовано комунікативну культуру майбутніх учителів початкових класів як складник професійно-педагогічної компетентності.

Ключові слова: майбутній учитель початкових класів, професійно-педагогічна компетентність, комунікативна компетентність, загальна культура педагога, мовленнєва культура, комунікативна культура.

М. Оліяр. Коммуникативная культура будущих учителей начальных классов как составляющая профессионально-педагогической компетентности. В статье раскрыта структура и специфика профессионально-педагогической компетентности будущих учителей начальных классов. Установлена взаимосвязь между культурой речи педагога и коммуникативной культурой. Охарактеризована коммуникативная культура будущих учителей начальных

классов как составляющая профессионально-педагогической компетентности.

Ключевые слова: будущий учитель начальных классов, профессионально-педагогическая компетентность, коммуникативная компетентность, общая культура педагога, культура речи, коммуникативная культура.

M. Oliiar. Communicative culture of future primary school teachers as a component of professional and pedagogical competence. The article deals with the structure and specifics of professional and pedagogical competence of future primary school teachers. It determines connection between the teacher's speech culture and the communicative culture. The author describes the communicative culture of future primary school teachers as a component of professional and pedagogical competence.

Keywords: future primary school teacher, professional and pedagogical competence, communicative competence, general culture of teachers, speech culture, communicative culture.

Мета: проаналізувати взаємозв'язок між комунікативною культурою майбутніх учителів початкових класів та про-

фесійно-педагогічною компетентністю.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Провідною тезою, що пролизує сьогодні наукові дослідження професійної сфери педагогів різних рівнів освіти, є твердження, що рівень професіоналізму та педагогічної творчості залежить від професійно-педагогічної компетентності. Водночас сучасний учитель розглядається вченими як носій і творець загальної та професійної культури, що володіє гуманістичним культуровідповідним мисленням, здатністю до постійного самовдосконалення і творчого саморозвитку (Є. Бондаревська, В. Гриньова). У цьому зв'язку комунікативну культуру майбутніх учителів початкової школи розглядаємо як один із складників їхньої загальної професійно-педагогічної компетентності. Підготовка таких спеціалістів вимагає суттєвих змін у системі вищої педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування професійної компетентності досліджували Н.Бібік, О. Біда, А. Богущ, В. Бондар, М. Вашуленко, О. Гнатишина, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, С. Макаров, А.Маркова, О. Пометун, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич, І. Шапошникова

та інші. Зокрема, формування педагогічної компетентності розглядали В. Адольф, Е. Зеєр, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Сериков, О. Щербачов та інші. Проблема професійної педагогічної культури вчителя та її складників, у тому числі комунікативного, розкрита в дослідженнях А. Барабанщикова, І. Беха, Є. Бондаревської, В. Грицькової, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Я. Коломинського, А. Мудрика, І. Пальшкової, І. Прокопенка, О. Рудницької, В. Чернокозова, І. Чернокозової, Т. Яценко та інших. Водночас питання взаємозв'язку між комунікативною культурою майбутніх учителів початкових класів та їхньою професійно-педагогічною компетентністю досі не привертала увагу вчених.

Вклад основного матеріалу дослідження. З кінця ХХ ст. професійні компетентності як результат фахової підготовки стали предметом обговорення в Україні. До галузевих стандартів вищої освіти України входить освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця, яка, по суті, є моделлю професійної компетентності, запровадженою на державному рівні. За концепцією Н. Кузьміної виокремлюють такі види професійної компетентності педагога: соціально-психологічна, комунікативна, професійно-педагогічна. Комунікативна компетентність визначається як система знань, вербальних та невербальних умінь і навичок спілкування. Зазначимо, що виділений ученими складник професійної компетентності – професійно-педагогічна компетентність – характеризується як здатність до продуктивного спілкування в умовах, визначених педагогічною системою. Таким чином, у класифікації Н. Кузьміної професійно-педагогічна компетентність за своїми характеристиками значною мірою ідентифікується з комунікативною, що свідчить про визнання її провідної ролі в педагогічній професії. Н. Кузьміна включає до структури професійно-педагогічної компетентності такі елементи:

- спеціальна і професійна компетентність стосовно предметів, які викладаються;
- методична компетентність щодо формування знань, умінь та навичок учнів;
- соціально-психологічна компетентність щодо процесів спілкування;
- диференційно-психологічна компетентність у сфері мотивації, спрямованості, здібностей;
- аутопсихологічна компетентність щодо позитивних та негативних аспектів своєї діяльності та особистості [5, 87].

Г. Мешко зазначає, що "в реальній діяльності вчителя прояв професійної компетентності забезпечується єдністю всіх змістовно-операційних і мотиваційно-ціннісних структур, знаходиться в тісному взаємозв'язку з професійною майстерністю, професійною культурою, професійною і особистісною готовністю. Отже, за компетентнісного підходу у зміст освіти, як і при традиційних підходах, входять знання, способи та досвід репродуктивної і творчої діяльності, досвід ціннісного ставлення до світу, але при цьому акцентується на практичному оволодінні цим змістом" [8, 17].

Л. Карпова, розглядаючи види професійної компетентності, поділяє їх за трьома сферами, що становлять структуру компетентності: мотиваційною, предметно-практичною та сферою саморегуляції. Комунікативні вміння, за класифікацією автора, належить до предметно-практичної сфери діяльності педагога [4, 57]. Як бачимо, Л. Карпова, на відміну від попередніх науковців, пропонує значно вужче розуміння комунікативної компетентності в структурі діяльності педагога, виводячи її за межі мотиваційної сфери та сфери саморегуляції.

Заслугує на увагу виділення Л. Лісіною такого виду професійної компетентності, як етична, що розглядається автором як інваріантна характеристика педагога, що пронизує всі сторони його діяльності, у тому числі й комунікативну, і є не лише системою норм та правил поведінки вчителя, але й інструментом "впливу педагога через особистісну поведінку на внутрішній світ дитини" [6, 86].

Учені підкреслюють таку рису компетентності, як її комплексність, тобто неможливість звести це поняття лише до знань, умінь чи навичок, педагогічних здібностей або практичного досвіду тощо. Професійна компетентність педагога, на думку І. Тивонюк, передбачає вільне володіння своїм предметом, усвідомлення власної ролі в навчанні та вихованні учнів, володіння професійно-педагогічними якостями. Учена зазначає, що "важливе місце у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя посідає професійно-педагогічна комунікація, яка є основною формою педагогічного процесу. Професійно-педагогічна комунікація – це система безпосередніх чи опосередкованих взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів з метою взаємообміну інформацією, регулювання педагогічних відносин" [13, 151].

Водночас рідко хто з науковців акцентує на специфіці професійної компетентності вчителя початкової школи.

Одним із винятків є дослідження Т. Сорокіної, яка, характеризуючи структуру професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, наголошує на фаховій гнучкості педагога, тобто вмінні враховувати особливості соціуму, дитячої групи, перспективи її розвитку та усвідомлювати власні можливості щодо роботи відповідно до певних умов. Такий підхід дозволяє використати педагогові використати методики й технології, які сприятимуть створенню оптимальних умов для розвитку особистості дитини. Вчена розглядає компетентність педагога як динамічну процесуальну структуру, що включає мотиваційний та професійно-діяльнісний компоненти. Однією з основних характеристик професійної компетентності вчителя початкових класів Т. Сорокіна вважає багатопредметність. Не менш важливими характеристиками є, на її думку, гуманістичний світогляд учителя, педагогічна спрямованість, система інтегративних професійних знань та умінь, діагностико-управлінських дій. Значну увагу приділяє психологічній підготовці майбутнього вчителя, яка повинна забезпечити актуальний рівень його професійної компетентності на всіх етапах діяльності – від прогнозування мети і завдань до створення продуктивних умов розвитку особистості молодших школярів, розробки діагностичних предметних програм [11].

Таким чином, професійна компетентність учителя початкових класів є гармонійним поєднанням знань, умінь, ключових компетенцій та професійно важливих особистісних якостей. Оскільки українські та зарубіжні вчені визначають комунікативну компетентність як ключову, звернемося до трактування цього терміна. Насамперед зазначимо, що дослідники різних спрямувань – педагоги, психологи, методисти – відзначають особливу роль комунікативної компетентності в структурі педагогічної культури вчителя. У науковій літературі на позначення даного феномена вживаються поняття "комунікативна компетентність" та "компетентність у спілкуванні" як синонімічні. У психологічних дослідженнях (І. Белова, О. Бодальов, Ю. Смельянов, В. Захаров, О. Клименко, Л. Петровська, О. Сидоренко, Н. Хрящева та ін.) комунікативна компетентність визнається одним з основних видів психологічної компетентності фахівця, поряд із соціально-перцептивною, соціально-психологічною, аутопсихологічною, психолого-педагогічною, і характеризується як володіння стратегіями

та методами ефективного спілкування; як сукупність навичок і вмінь, необхідних для ефективного спілкування; ситуативна адаптивність і вільне володіння вербальними та невербальними засобами; сукупність комунікативних здібностей, умінь і знань, адекватних комунікативним завданням і достатніх для їх розв'язання; знання основ психології спілкування; вміння вибирати такий спосіб спілкування, який би найбільше відповідав індивідуальним рисам особистості, особливостям групи, з якою спілкуються.

На думку Ю. Смелянова, комунікативна компетентність – це певний рівень міжособистісного досвіду взаємодії з оточенням, необхідний для успішного функціонування в суспільстві відповідно до своїх здібностей і соціального статусу [3]. О. Власова вважає, що комунікативна компетентність – одна з умов успішної соціальної адаптації студентів, оскільки розкривається як у ставленні до самого себе, своєї поведінки і позиції у стосунках з іншими людьми, так і в здатності моделювати поведінку співрозмовника, продуктивно вирішувати конфліктні ситуації різнорівнійними засобами і технологіями [1].

Коментуючи думки лінгвістів про те, що комунікативна компетенція включає мовну, дискурсивну, соціолінгвістичну, іллокутивну, стратегічну, соціокультурну компетенції, Л. Мамчур зазначає: "Комунікативна компетентність особистості, зрозуміло, є основою вищезазначених компетенцій, перебуває на найвищому щаблі в ієрархії типів компетенцій людини, оскільки поєднує в собі всі інші. З огляду на це, вважаємо, що формування комунікативної компетентності особистості є основною метою навчання мови" [7, 104]. Комунікативна компетентність майбутніх учителів початкових класів, як вважає вчена, включає:

- зорієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях про довколишній світ і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних взаємин і умов соціального середовища;
- уміння будувати висловлювання в різних стилях, типах і жанрах мовлення;
- володіння на високому рівні мовною та предметною компетенцією;
- знання дидактичної та лінгвістичної, комунікативної термінології;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій на виявлення і виправлення помилок різних типів у чужому мовленні;

- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії;

- здійснення навчальної комунікації за допомогою мовних засобів, які уможливають реалізацію естетичної функції мови: презентують красу та багатство мови, її виразність, точність, логічність, доречність, акцентність;

- уміння здійснювати різні види аналізу текстів усіх стилів, продукувати навчальний і власний текст [7, 99–100].

У процесі дослідження історіографії проблеми з'ясовано, що реформування сучасної освіти передбачає кардинальну зміну її змісту в напрямі реалізації компетентнісного підходу. Сучасний тип професійної освіти зорієнтований не на раціонально-просвітницьку парадигму, а на поглиблення гуманістично-культурологічного розвитку особистості майбутнього фахівця, здатного до відкритості, плюралізму, співтворчості і кооперації, з високим рівнем інформаційної та діалогової культури. Це означає, що сучасна освіта стає комунікативною за своєю сутністю, а комунікативний підхід, поряд із компетентнісним, є однією з універсальних тенденцій, яка синтезує всі пріоритетні бачення шляхів розвитку сучасної системи освіти. У цих умовах особливого значення набуває формування комунікативної культури особистості.

У дослідженнях сучасних учених спостерігаються різні підходи до аналізу таких складних явищ, як загальна культура фахівця, педагогічна культура, культурна діяльність. Науковий аналіз сутності культурної діяльності, здійснений у працях В. Біблера, П. Гуревича, Ю. Давидова, Б. Єрасова, Н. Іконікової, М. Кагана, Е. Маркаряна, В. Межуєва та ін., дає можливість стверджувати, що загальна культура педагога характеризується такими його рисами, як гуманність, громадянська відповідальність, соціальна активність, справжня інтелігентність, високий рівень розвитку інтелекту, культура поведінки, моральні якості (правдивість, справедливність, порядність, чесність, гідність, доброзичливість, чуйність, толерантність, працьовитість, самовідданість), інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, любов до предмета, який викладається, потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті, здатність до міжособистісного спілкування, наявність педагогічного такту.

Педагогічну культуру одні науковці розглядають як частину загальної культури людства, світового педагогічного досвіду (М. Богуславський, Г. Віленський, Г. Карпова, З. Равкін, Н. Шеховсь-

ка та ін.), сукупність створених людством матеріальних і духовних цінностей (В. Крижко, Г. Францев та ін.), інші трактують як процес творчої діяльності, вияв творчих здібностей людини (Е. Баллер, Н. Злобіна, Л. Коган). Учені (Є. Бондаревська, М. Букач, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Кічук, О. Рудницька, С. Сисоєва та ін.) підкреслюють інтегративну природу цього явища насамперед як здатності вчителя транслювати власну культуру у сферу своєї педагогічної діяльності. Отже, педагогічна культура в межах культурологічного підходу розглядається як система, у якій взаємодіють процеси створення, трансляції та використання культурних цінностей, інноваційні механізми цих процесів, об'єктивні та суб'єктивні фактори, раціональні та емоційно-чуттєві складники тощо. Педагогічна культура вчителя є відкритою системою, яка формується й удосконалюється в різних видах діяльності педагога впродовж усього життя.

Педагогічна культура в контексті вимог Болонського процесу – це невід'ємний складник компетентнісного підходу до вирішення проблеми модернізації та підвищення якості сучасної освіти. Саме тому, на нашу думку, успішне вирішення питання формування комунікативної культури майбутніх учителів початкових класів, розв'язання суперечностей, які виникають у процесі їхньої професійної підготовки, можливе лише за умови, якщо розглядати її як частину професійно-педагогічної компетентності.

З метою виявлення найважливіших закономірностей та принципів формування комунікативної культури майбутніх учителів початкових класів, вважаємо, необхідно враховувати, що професійне становлення майбутніх фахівців є, з одного боку, елементом складної ієрархічної системи культури суспільства, який забезпечує підготовку студентів до активної творчої професійної діяльності та їхню соціалізацію, а з іншого – складником професійно-педагогічної культури.

"Культура" – багатозначне поняття, яке має кілька трактувань у термінологічних джерелах: "сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; рівень розвитку суспільства у певну епоху; те, що створюється для задоволення духовних потреб людини; освіченість, вихованість; рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності" [10]. Кожне з визначень тією чи іншою мірою стосується майбутніх учителів початкових класів, а саме: функцій педагога в суспільстві, діяльності

вчителя та її результатів, особистісних якостей.

Невід'ємною частиною педагогічної культури вчителя початкових класів є його мовленнєва культура. Проблема розвитку мовленнєвої культури висвітлена в працях таких відомих психологів, педагогів, мовознавців, лінгводидактів, як І. Білодід, А. Богуш, В. Ващенко, Л. Виготський, В. Виноградов, П. Гальперін, С. Ермоленко, О. Леонтєв, Л. Мацько, І. Синиця та ін.). Зокрема, формування культури мовлення майбутніх учителів досліджували Н. Бабич, О. Біляев, С. Богдан, Л. Варзацька, І. Вихованець, Б. Головін, А. Капська, Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Паламар, В. Пасинок, М. Пилинський, О. Пономарів, Г. Сагач, О. Синявський, І. Чередниченко та інші. Культура мовлення визначається в термінологічних джерелах як: свідоме і критичне використання мовних засобів, володіння нормами усної та писемної літературної мови в різних сферах суспільної комунікації відповідно до мети і змісту висловлювання [14, 81]. Основними ознаками культури мовлення педагога є правильність, чистота, багатство, виразність, логічність, точність, доступність, доречність, впливовість.

Наведене визначення свідчить про спрямованість культури мовлення на реалізацію комунікативної функції мови, що свідчить про її тісний взаємозв'язок із комунікативною культурою (культурою спілкування). Ученими ґрунтовно досліджено такі основні аспекти формування культури педагогічного спілкування, як структура, види, функції спілкування (Н. Волкова, В. Кан-Калик, А. Капська, О. Киричук, А. Мудрик, Л. Савенкова та ін.); індивідуальні стилі спілкування (Н. Бутенко, В. Галузьяк, І. Зязюн, О. Кіліченко, К. Левін, В. Мерлін, О. Мешко, В. Петровський та ін.); комунікативна підготовка майбутніх фахівців (Н. Бутенко, Н. Волкова, А. Годлевська, О. Киричук, О. Коропецька, М. Коць, Т. Федотюк та ін.). Однак, незважаючи на посилену увагу науковців до проблеми, досі недостатньо вивченою залишається роль комунікативної культури у структурі педагогічної культури.

Комунікативна культура займає чільне місце в складній діалектичній єдності різних сфер діяльності вчителя. Як зазначає В. Гриньова, "комунікативні вміння допомагають ефективній організації процесу спілкування, запобігаючи непорозумінням та конфліктним ситуаціям, надаючи можливість вільно реалізувати свої сили та здібності як у стандартних, так і в нестандартних ситуаціях,

працювати в умовах співдружності з учнями [2, 19].

Як наголошує Я. Невідома, існує "загальна система навичок комунікації, спільна для великої кількості різноманітних типів міжособистісної активності, до якої залучаються комуніканти. У більшості ситуацій знаходять застосування п'ять основних груп комунікативних умінь: а) візуально і фізично чуйна поведінка, чутливість слухача до повідомлень співрозмовника і конгруентність вираження певної реакції; б) вміння спонукати інших повідомляти інформацію, що, у свою чергу, включає використання мовчання, мінімальне підбадьорювання і випитування; в) вміння повідомляти інформацію – саморозкриття, зворотний зв'язок і формулювання висновків; г) вміння використовувати комунікацію для зміни поведінки інших осіб – оцінка, вимога і порада; д) вміння, пов'язані з вирішенням спільних проблем – прийом комунікації і вирішення проблем для знаходження прийнятних рішень" [9].

Учитель зі сформованою комунікативною культурою здатний не тільки аналізувати мовні явища, моделювати мовні й позамовні компоненти, критично оцінювати свої та чужі висловлювання, компенсувати недоліки спілкування в несприятливих комунікативних ситуаціях, ефективно досягати цілей спілкування, удосконалювати культуру педагогічного спілкування тощо, але й будувати навчально-виховний процес з інноваційним застосуванням культурно-освітніх надбань людства, урахувати єдність та різнобічність педагогічної культури, розвивати власну педагогічну культуру та творчість, забезпечувати орієнтацію молодших школярів на культурний саморозвиток, правильно організувати диференційоване навчання дітей, зважати на їхні індивідуальні особливості.

Таким чином, поняття "професійно-педагогічна компетентність", "комунікативна компетентність", "педагогічна культура", "мовленнєва культура", "комунікативна культура" всебічно аналізуються як українськими, так і зарубіжними вченими. Водночас у Стратегії реформування освіти в Україні зазначено, що українська освіта тільки починає оперувати цими поняттями в тому сенсі, який пропонують європейські країни. "І хоча в проєкті нових освітніх стандартів є спроби закласти досягнення учнями компетентностей в основу освітніх галузей, на сьогодні ще немає системного та взаємоузгодженого підходу до систематизації поняття компетентності та ключових компетентностей, що необхідно для забезпечення інтеграції української освіти до

загальноосвітніх процесів" [12, 26].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Доцільність дослідження комунікативної культури майбутніх учителів початкових класів як складника професійно-педагогічної компетентності зумовлена її тісними зв'язками з іншими складниками (психологічним, методологічним, етичним тощо) та іншими різновидами культури суспільства (загальною, розумовою, естетичною, моральною). З іншого боку, комунікативна культура майбутніх педагогів є важливим чинником реалізації культурологічного підходу в процесі професійної освіти, оскільки являє собою складне за структурою цілісне особистісне утворення, яке забезпечує цілеспрямованість, осмисленість, ефективність і результативність комунікативної діяльності вчителя. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок вважаємо дослідження певних сфер культури, у тому числі комунікативної, як джерела професійно-педагогічної компетентності вчителів початкових класів та одного з найважливіших критеріїв її сформованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку : [монографія] / О. І. Власова. – К. : Вид.-полігр. центр "Київський університет", 2005. – 308 с.
2. Гриньова В. М. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури / В. М. Гриньова // Вісник Дніпропетровського університету економіки та права ім. Альфреда Нобеля. – Серія : Педагогіка і психологія. – 2011. – № 1(1). – С. 21–26.
3. Емельянов Ю. Н. Обучение паритетного диалогу / Ю. Н. Емельянов. – Л. : Изд во ЛГУ, 1991. – 106 с.
4. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. Г. Карпова. – Харків : Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2003. – 295 с.
5. Кузьмина Н. В. Професионалізм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. школа, 1990. – 118 с.
6. Лісіна Л. О. Формування професійної компетентності вчителя : навч.-метод. посіб. / Л. О. Лісіна, О. О. Барліт. – Запоріжжя : Лана-Друк, 2006. – 212 с.
7. Мамчур Л. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ВНЗ / Л. Мамчур // Проблеми підготовки су-

часного вчителя. – 2010. – № 2. – С. 99–104.

8. Мешко О. І. Психологічна підготовка майбутнього вчителя в контексті компетентнісного підходу / О. І. Мешко / Матеріали регіонального наук.-практ. семінару ["Професійні компетенції та компетентності вчителя"], (Тернопіль, 28–29 листопада 2006 р.). – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 17–21.

9. Невідома Я. Г. Комунікативна компетентність як засіб соціальної адаптації студентів [Електронний ресурс] / Я. Г.

Невідома. – Режим доступу : http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob_14_145.pdf.

10. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/pokaznyk>.

11. Сорокіна Т. М. Развитие профессиональной компетенции будущих учителей начальной школы : [монография] / Т. М. Сорокіна. – Н. Новгород : НГПУ, 2002. – 168 с.

12. Стратегія реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої пол-

ітики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.

13. Тивонюк І. Професійна компетентність вчителя – необхідна умова вдосконалення його педагогічної діяльності / І. Тивонюк // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 1. – С. 151–152.

14. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.

Стаття надійшла 5.10.2016 р.

УДК 374.32: 17.0221(477.83/.86)

Галина РУСИН

ВПЛИВ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРО-УГОРЩИНИ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У МОЛОДІ НА ЗЕМЛЯХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

У статті розглядаються ціннісні орієнтації особистості, які складають світогляд людини, що формуються в процесі виховання та навчання, у процесі яких здійснюється трансляція ціннісних орієнтирів від покоління до покоління. Аналізується діяльність товариства "Руська Трійця", яка стала підґрунтям у формуванні ціннісних орієнтирів української молоді через українську мову, традиції, культуру тощо. Розкриваються ідеї галицьких новаторів, педагогів, освітян, котрі пропагували все українське.

Ключові слова: освіта, ціннісні орієнтири молоді, духовність, народна педагогіка.

Мета: розглянути процес формування ціннісних орієнтирів у молоді в період освітніх змін у Австро-Угорській імперії в Галичині.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освітня політика є визначальною у будь-якій державі. Від освітнього розвитку Австро-Угорщини залежало, чи вдасться українцям зберегти власні традиції, мову та формування національної інтелігенції. Загалом влада не приділяла увагу розвитку української освіти. Пропоновані Австро-Угорщиною ціннісні орієнтири суперечили прагненням русинів/українців (населенню Східної Галичини). Результат т. зв. реформ відчутний і нині, тому необхідно аналізувати досвід минулого, щоб не наробити помилок у майбут-

ньому. Тож актуальним є дослідження механізмів формування ціннісних орієнтирів у молоді в умовах антиукраїнської державної освітньої політики.

Основний Закон країни та ряд загальнодержавних правових документів, прийнятих у 60-х роках XVIII ст., були важливою передумовою для вирішення ряду питань. Проте певна декларативність та відсутність механізму введення в дію цих актів вимагали від громадян проявити наполегливість у забезпеченні своїх прав на повноцінну освіту. На захист української мови та традицій стали товариства, які організувались у Східній Галичині: "Руська Трійця" (Іван Вагилевич, Яків Головацький, Маркіян Шашкевич), "Просвіта" та освітяни-педагоги Іван Франко, Василь Стефаник та інші.

Аналіз досліджень і публікацій. До вивчення цінностей молоді долучились дослідники і з інших галузей науки: філософії, психології, педагогіки, політології, соціальної психології. Дане питання не залишилося без уваги у працях сучасних науковців, серед яких: І. Бех, М. Головацький, Г. Дубчак, В. Козаков, М. Пірен, А. Ребер, М. Рокич, М. Савчин, П. Таланчук, В. Хмелько, Я. Щепанський, В. Ядов та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні десятиріччя як у нашій країні, так і за кордоном проблема цінностей і ціннісних орієнтацій набула особливої актуальності.

Зупинимось на основних властивостях цінностей. Їх можна розділити на три категорії:

- ті, які для однієї людини є вагомими, а інша особа може їх недооцінювати, або зовсім нехтувати. Таким чином, однією з найхарактерніших властивостей цінностей постає їх суб'єктивний характер;

- індивідуальні цінності особистості над суспільними. Їх ієрархія є тісно ланкою, що пов'язує окрему людину та суспільство;

- ті, що не можуть бути заданими чи принесеними кимось ззовні, вони є результатом діяльності конкретної людини.

Ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, які задають спрямованість людському життю. У Філософському словнику ціннісні орієнтації – "важливі елементи внутрішньої структури особистості, які закріплені життєвим досвідом особистості, усією сукупністю її переживань".

Ціннісні орієнтації людини складаються в певну систему. Серед усієї ієрархії можна виділити ті, які є загальнолюдськими/глобальними, тобто властиві переважній більшості людей, наприклад: Свобода, Праця, Творчість, Гуманізм, Солідарність, Чесність, Вихованість, Інтелігентність, Сім'я, Нація, Народ, Діти. Вони не тільки визначають мотивацію індивідуальної поведінки, але й формують світогляд людини у процесі виховання і навчання, причому навчання має на меті не стільки подати конкретні знання з певної галузі, відтворити культурні та історичні норми, що сприяють самореалізації особистості. Через виховання здійснюється трансляція (передача) ціннісних орієнтирів від покоління до покоління як на вербальному, так і невербальному рівнях.